

# Litteraturkrönika 2019

Av Lars-Olof Delsing, Lars-Erik Edlund, Karl G. Johansson  
och Jan-Ola Östman

Krönikans avdelningar åtskiljs av asterisk. De är ämnesvis ordnade från allmänt till specifikt: allmänspråkligt (indoeuropeiska, (ur)germanska) \* nordiskt (ur-, fornnordiska) \* särspråkligt: fornvästnordiska, isländska, färöiska \* norska \* svenska \* egennamn: ortnamn, personnamn, övriga namn. Inom avdelningarna redovisas arbetena i alfabetisk följd. Artiklarna signeras L.-O.D., L.-E.E., K.G.J. eller J.-O.Ö.

\*

*Humanities and the digital toolbox. In honour of Christian-Emil Smith Ore, eds.: Martin Doerr, Øyvind Eide, Oddrun Grønvik, Bjørghild Kjelsvik, 281 s., Oslo 2019 (Novus forlag). ISBN 978-82-8390-012-5.* Denna festskrift tillägnas jubilaren, försteammanuensis Christian-Emil Smith Ore, på hans 60-årsdag. Han är bl.a. ordförande i föreningen *Digital humaniora*, vilket på flera sätt avspeglas i festskriftens innehåll. Boken inleds med en presentation av jubilaren och har sedan tre avdelningar: digital humaniora, afrikansk lexikografi och norsk lexikografi. Den första (och mest omfattande) avdelningen inleds med ett omtryck av en av jubilarens egna artiklar, *Making multidisciplinary resources* från 1997, där förf. behandlar mer avancerad användning av hyperlänkar i forskningen. Härutöver består festskriften av sex (andra) artiklar i den första avdelningen, sex i den andra och tre i den tredje. Dessa är skrivna av kolleger och vänner till jubilaren, vissa samförfattade, så att sammanlagt 22 författare listas i innehållsförteckningen. Merparten av artiklarna är skrivna på engelska, men två är skrivna på norska och en på svenska. Artiklarna speglar bredden i jubilaren intressen och i den första avdelningen handlar det om digitalisering av många olika delar av humaniora, museisamlingar, antika inskriptioner, ordboksmaterial, litterära texter etc. Den andra avdelningen tar upp olika lexikonprojekt för bantuspråk, och i en artikel ges en analys av passiva konstruktioner i bantuspråk. I den tredje avdelningen behandlar en artikel dialektala ord i Norsk ord-

bok, den andra behandlar Alf Prøysen och hans texter i Norsk ordbok och den tredje tar upp relationen mellan lexikografi och programmering. Boken avslutas med en bibliografi över Ores vetenskapliga verk, en samling med korta texter om författarna till artiklarna samt en tabula gratulatoria. L.-O.D.

\*

*Elena Brandenburg, Karl der Große im Norden. Rezeption französischer Heldenepik in den altostnordischen Handschriften, 237 s., Tübingen 2019 (Narr Francke Attempto Verlag). (Beiträge zur nordischen Philologie 65.) ISBN 978-3-7720-8680-9.* Mycket tyder på att berättelser om Charlemagne och hans kämpar spreds i Norden redan tidigt under medeltiden. Den äldsta kända översättningen av texter som handlar om Karl den store, den norröna *Karlamagnús saga*, är dock troligen något senare, från första hälften av 1200-talet, och de bevarade handskrifterna av denna översättning är betydligt senare. I de östra delarna av Skandinavien, på svenskt och danskt område, är texterna snarare från de följande århundradena, från 1300-talets senare del och framåt. Elena Brandenburgs studie behandlar just dessa versioner av historien om Karl den store, den svenska *Karl Magnus* och den danska *Karl Magnus Krønike*. Författarens teoretiska utgångspunkter är centrala i senare tids utforskning av medeltidens texter och de appliceras med framgång på det aktuella materialet. Grundläggande för studien är att den bygger på handskrifterna som materiella bärare av texterna i linje med *nyfilologi* eller *materialfilologi* samtidigt som frågeställningar från *Cultural Studies* och *Translation Studies* är centrala. En delstudie tar även i bruk *Gender* och *Masculinity Studies*. Här nämns också frågor om *kulturtransfer* i en tradition som varit stark inom tysk forskning och den så kallade *polysystemteorin* etablerad av den israeliske forskaren Itamar Even-Zohar tas i bruk. I ett första kapitel presenteras de östnordiska bearbetningarna av traditionen om Karl den store. Brandenburg nöjer sig här med att konstatera att den norröna översättningen, *Karlamagnús saga*, ligger till grund för de svenska och danska versionerna, men att relationen mellan källtext och måltext inte kommer att vara central för den vidare framställningen. I detta kapitel behandlas traditionens bakgrund i franska *chansons de geste* liksom relationen till den norröna översättningstradition som benämns *riddarsögur*. Tidigare forskning redovisas och diskuteras med fokus på forskningen om de östnordiska versionerna. Följande kapitel går närmare in

på de ovan nämnda teoretiska ramarna för studien. Kapitel 3 kontextualiserar texterna om Karl den store i Skandinavien med början i hovet kring Hákon Hákonarson i Norge. Huvuddelen av kapitlet ägnas dock åt den historiska kontexten för de svenska och danska versionerna under 1400-talet. I kapitel 4 går författaren närmare in på handskriftskontexten för de enskilda bevarade handskrifterna. Det rör sig om fyra handskrifter från Sverige och en från Danmark, alla tillkomna under 1400-talet. Det följande kapitel 5 presenterar närmare undersökningar av texterna, deras struktur och möjliga funktion. Här presenteras en studie ur ett gender- och maskulinitetsperspektiv som ger nya insikter i de östnordiska versionernas förhållningssätt till maskulinitet. Därefter följer så ett kapitel som diskuterar konstruktionen av det främmande och *den andre* i de östnordiska historierna om Karl den store. Författaren diskuterar förhållningssätt till det främmande och den andre generellt och i relation till orienten och islam. Framställningen av hjälten och hur denna roll konstrueras behandlas i kapitel 7 med fokus på Holger Danske, Ogier le Danois, och hur denna karaktär vuxit fram i traditionen. Bilden av kämpen Holger i den svenska versionen ger ett exempel. Därefter diskuteras också framställningen av Karl den store som *rex iustus* i de östnordiska versionerna. I bokens slutkapitel presenterar författaren en diskussion om de östnordiska texterna som representanter för överföringen av fransk hjältediktning, både som genre och bärare av ideologiskt gods. Hon betonar emellertid att texternas funktion är en annan, mer underhållande och kanske också didaktisk, i de bevarade kompilationshandskrifterna från Norden. Elena Brandenburg levererar med sin studie av de östnordiska versionerna av historien om Karl den store som representanter för receptionen av fransk hjältediktning ett viktigt bidrag till utforskningen av det i tidigare forskning ofta försummade östnordiska källmaterialet. Det är absolut på tiden att detta material får mer uppmärksamhet och att det också sätts in i ett större nordiskt sammanhang.

K.G.J.

*Nyt nordisk! Initiativer inden for nordisk sprog- og tekstpædagogik, red. av Frans Gregersen & Mette Jørgensen, 121 s., Köpenhamn 2019 (Nordplus). ISBN 978-87-998909-7-2. Open Access: förlagets pdf nedladdningsbar.* Pärmen anger att publikationen är skriven av deltagare i ett nordiskt nätverk om grannspråk inom lärarutbildning. Skriften är redigerad av Frans Gregersen och Mette Jørgensen, med stöd av en redaktionsgrupp som består av medlemmarna i styrelsen för nätverken *Nordisk Nabo-*

*sprogsdidaktik och Nabosprogskommunikation i Læreruddannelserne:* Lis Madsen, Henrik Rahm, Michael Dal, Solfrid Tandberg Øhrn och Nina Møller Andersen. Nätverket och publikationen har primärt finansierats av Nordplus. Ytterligare information kan hittas på nätverkets hemsida nabosprogsdidaktik.dk. Förutom en kort presentation av de tretton författarna i slutet av boken och en inledning av Lis Madsen, består boken av tio artiklar. Nätverkets primära mål har varit att skapa ett utbud av material för undervisning i de nordiska grannspråken och för grannspråksdidaktik, speciellt för lärare och andra med intresse för nordisk språkförståelse. Samarbetsparterna har varit representanter från en rad institutioner för lärarutbildning i Norge, Sverige, Island och Danmark. Här kan genast noteras att Finland inte varit representerat i gruppen; något som även registreras och beklagas i några artiklar. Ambitionen bland deltagarna i det treåriga nätverket har varit att uppmärksamma det nordiska och internordisk språkförståelse i undervisningen. Information om sådana frågor är något som ständigt efterfrågats, men som trots mångårig positiv respons från de nordiska undervisningsministrarna inte konkretiserats. Tvärtom har det nordiska systematiskt nedprioriterats i undervisningen på alla nivåer. Konkret föreslår nätverket en masterutbildning i nordisk språk- och textdidaktik. Lis Madsen sammanfattar i sin inledning de fyra viktigaste delprojekten som nätverket varit delaktiga i: (i) ambassadörsmodellen, där studenter och lärare kan resa till ett grannland för ett kortare besök; (ii) en nordisk sommarskola, som erbjuder en "modul" i nordiska; (iii) Nordic Lighthouse-projektet som koncentrerat sig på att samla information om publikationer och andra arbeten om det nordiska; och (iv) en enkätundersökning utsänd till skolor angående mängden och typen av undervisning om det nordiska på skolan. De tio artiklarna presenterar dels en rad olika perspektiv på undervisning i grannspråk, dels mer konkreta detaljer i de förslag nätverket framkastar. Det första av dessa är förslaget att erbjuda en masterutbildning i nordisk språk- och textdidaktik som förs fram av Frans Gregersen, Michael Dal, Lis Madsen och Henrik Rahm. Artikeln presenterar utbildningen och tar upp problem som kan uppstå i samband med genomförandet. Speciellt diskuteras begreppet "nordiskt landskap" som masterutbildningen ska placeras i och de samarbetsutmaningar som uppstår med en rad mer eller mindre politiska aktörer, med Nordiska Ministerrådet som koordinator för de flesta försöken till samordning. Artikeln innefattar en synnerligen intressant språksociologisk diskussion om det nordiska varat (eller icke-varat) och säger rakt ut att det nordiska inte har

stärkts efter Helsingforsavtalet från 1962/1996, utan snarare mist sitt fotfäste (s. 13; även s. 80). I klartext sägs att man visserligen utarbetat en plan för hur en masterutbildning skulle se ut, men att det är tveksamt om en sådan – bland annat p.g.a. rådande utbildningspolitiska utmaningar – någonsin kommer att förverkligas. Övriga artiklar i skriften behandlar didaktiska frågor från olika synvinklar, digitaliseringens möjligheter och påverkan och uppbyggnaden av en katalog över grannspråklitteratur. Även didaktiska exempel och försök som rör grannspråk och kulturell mångfald, hur olika typer av (avancerade) spel och lekar kan användas i undervisningen samt tre artiklar om erfarenheterna av ambassadörsmodellen ingår i skriften. En speciellt viktig artikel är Þórhildur Oddsdóttirs diskussion om begreppet grannspråk i en isländsk skolkontext, eftersom finnar, färingar, grönlänningar och islänningar inte hör till den primära, utan till den sekundära nordiska språkgemenskapen. Þórhildur diskuterar också de utbredda negativa åsikterna isländska skolelever har om danskan: ”Elever i norsk og svensk har mere positive holdninger til hhv. norsk og svensk end elever i dansk har til dansk” (s. 95) – även om hon tillstår att synen på danskan inte lär vara lika negativ i dag som när dessa resultat (från 2016) togs fram. Artikeln innehåller en kort historisk översikt av det språkpolitiska förhållandet mellan isländska och norska/danska. Det är den enda artikeln som tar upp den historiskt gemensamma nordiska kulturen.

J.-O.Ö.

\*

*Michael P. Barnes, The Runic Inscriptions of the Isle of Man. Based on a manuscript by R.I. Page, and with contributions by James E. Knirk, K. Jonas Nordby, Henrik Williams and Sir David Wilson, 359 s., Uppsala 2019 (Institutionen för nordiska språk/Viking Society for Northern Research, University College London). (Runrön. Runologiska bidrag utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet, vol. 22.) ISBN 978-0-903521-97-0.* Vikingatida runinskrifter förknippas naturligt nog främst med det som i dag är Danmark, Norge och Sverige, och de mest kända samlingarna av runinskrifter från perioden är från det här området med t.ex. Uppland och Södermanland i Sverige som tydliga centra. Det finns emellertid anledning att också nämna både Orkneyöarna och Irland för den som vill få en mer fullständig bild av det bevarade materialet. Och nu finns det även möjlighet att sätta sig bättre in i vikingatidens runor från Isle of Man, där det i dag finns 36 hela eller frag-

mentariska runstenar bevarade vilket kan jämföras med ca 50 från hela Norge. Det är alltså en viktig utgåva som nu presenteras av Michael Barnes. Arbetet med utgåvan måste sägas vara exemplariskt så tillvida att det i stor utsträckning framstår som ett lagarbete där Barnes fått stöd av inte endast James E. Knirk, K. Jonas Nordby, Henrik Williams och David Wilson som omnämns på titelbladet, utan också av flera runologer som Judtih Jesch och Magnus Källström. Dessutom markerar Barnes tydligt att det inledande arbetet till stor del blev gjort av R.I. Page som emellertid aldrig hann avsluta sitt verk. Utgåvan inleds med ett antal korta men informativa kapitel. Inledningsvis gör Barnes tydligt reda för hur man arbetat med att undersöka och göra materialet tillgängligt i utgåvan. Därefter följer ett kapitel som kortfattat presenterar samlingen av runinskrifter som en korpus. David Wilson har bidragit med ett kapitel om runstenarnas dekorationer och vad dessa kan avslöja om proveniens och ålder. Han delar inskrifterna i kategorier efter dekorationernas stil (Borre, Jellinge, Mammen, Ringerike) vilket med en viss försiktighet kan användas för en preliminär datering av de enskilda inskrifterna (ca 860–ca 950, ca 900–ca 975, ca 960–1000+ respektive ca 990–ca 1050). Risken för cirkelresonemang när man använder stilargument för datering av inskrifterna och deras språk påpekas både av Wilson och Barnes vid flera tillfällen; alla dateringar av ett så pass begränsat och svårtillgängligt material måste användas med stor försiktighet. Ett fjärde kapitel behandlar tidiga nedteckningar och avritningar av inskrifterna. Redan på 1700-talet gjordes de första teckningarna av inskrifter och dessa kan ge viktig information där inskrifterna senare skadats eller rentav försvunnit. För att detta material ska ge tillförlitlig information krävs det att runologen som hanterar det kan säkerställa kvaliteten och göra en kritisk analys. Efter denna tillbakablick på den tidiga utforskningen av runinskrifterna på Isle of Man följer ett kapitel som diskuterar dateringen av inskrifterna baserat på utformningen av enskilda runtecken och även själva inskriften. Här presenteras alltså en datering som samverkar med den stilhistoriska datering som David Wilson tidigare framställt. Kapitel 6 behandlar runornas form mer ingående och diskuterar även frågor rörande ortografin i de olika inskrifterna. Och slutligen avslutas de inledande kapitlen med en redogörelse för språket som representeras i de bevarade inskrifterna från Isle of Man. Bokens huvuddel består därefter av en grundligt genomarbetad utgåva av samtliga norröna runinskrifter på Isle of Man och dessutom två inskrifter med anglosaxiska runor. Utgåvan följs av teckningar av individuella inskrifter och dessutom bifogas ett rikligt bildmaterial

och en rik bibliografi. Det är av stor vikt att vi nu har en modern utgåva av runinskrifterna från Isle of Man och Michael Barnes som är huvudman för utgåvan har härmed gjort ytterligare ett utbredningsområde för runorna tillgängligt efter att tidigare ha givit ut runorna från England, från Dublin och inte minst från Maeshowe på Orkneyöarna. K.G.J.

*Vera Johanterwage, Buddha in Bergen. Die altnordische Barlaams ok Josaphats saga, 304 s., Heidelberg 2019 (Universitätsverlag Winter). (Skandinavistische Arbeiten 25.) ISBN 978-3-8253-6743-5.* Spridningen av medeltidens texter i muntlig och skriftlig tradition är ett återkommande tema i filologisk forskning. Texter översattes och spreds inom de många framväxande skriftkulturer som skulle utgöra grunden för vår tids folkspråk i handskrivna kopior, ofta utformade inte som identiska avtryck av källtexten utan snarare med individuell utformning och ofta med helt nya syften. Ett gott exempel på en historia som distribuerats både skriftligt och muntligt genom hela medeltiden var berättelsen om prinsen Josaphat och hans läromästare Barlaam. Ursprunget till den kristna texten om Barlaam och Josaphat finner vi i Asien där historien handlar om den unge prinsen som väljer att söka visdom framför att söka världslig makt och som blir mer känd som Buddha. Historien är fortfarande en del i beskrivningen av Buddhas liv som alla buddhister känner. I historien om Marco Polos resor berättas det att Marco Polo hört berättelsen om den unge prinsen på Sri Lanka. Men det var inte Marco Polo som tog med sig den till Europa. Det skedde betydligt tidigare. Historien fördes via en georgisk version från 900-talet över en grekisk text från 1000-talet till latin på 1100-talet (den så kallade *Vulgata*-versionen). Därefter spreds den nya, kristnade berättelsen om prinsen Josaphat som med sin lärare Barlaams hjälp finner den rätta tron i kristendomen. Den första skandinaviska versionen av berättelsen är i fokus i Vera Johanterwages bok, en översättning från latin som vanligtvis benämns *Barlaams ok Josaphats saga*. Men berättelsen finns även i ett par versioner från 1300- och 1400-talet på svenska varav den ena är en överföring av den norröna texten troligen utförd i Vadstena. Dessutom gjordes det en ny översättning av berättelsen till isländska på 1500-talet, nu med lågtyska källor. Vera Johanterwage inleder sin studie med en grundlig genomgång av den långa traderingen av berättelsen och om utforskningen av hur historien spreds framför allt i västra och norra Europa. Här kommer hon därmed också in på de svenska versionerna om än kortfattat. Huvudvikten ligger därefter på den norska översättningen. Här diskuterar författaren attri-

butionen av översättningen till den norske kronprinsen Hákon ”ungi” Hákonarson, son till Hákon Hákonarson som anses vara den som medvetet införde europeiska hovseder i sitt bergensiska hov. Efter en ingående behandling av materialet och forskningen omkring attributionen kommer Johanterwage inte till någon absolut slutsats utan nöjer sig med att vara skeptisk till kronprinsen som översättare. En annan möjlighet som behandlas här är att översättningen skett på uppdrag från kungens hov av någon inom cistercienserorden. Argumentet för detta är bland annat att förlagan kan ha hämtats från cistercienserordens kloster i England eftersom de norska cistercienserklostren hade flitiga kontakter med dessa. Också handskriftstraditionen för sagan behandlas ingående. Redan kort tid efter översättningen sprids den uppenbarligen i flera handskrifter och dessutom får den att döma av det bevarade materialet stor spridning på Island. Detta kunde eventuellt ha fått mer omfattande implikationer för de i boken följande studierna av stilistiska drag som bruket av allittererande ordpar och presens particip liksom för ordförrådsdiskussionen. Eftersom den individuella skrivaren ofta tog sig friheter vid överföringen av texten från förlagan kan det få konsekvenser för hur texten framstår i den enskilda versionen. När en del av exemplen är hämtade från avsnitt som inte finns bevarade i huvudhandskriften, Holm perg 6 fol från ca 1275, är det därmed svårt att föra dessa tillbaka till översättaren; de kan lika väl ha tillkommit i den pågående traderingen under 1300-talet och fram till 1500-talet. Det ska dock sägas klart att Johanterwage har en ordentlig genomgång av dessa senare handskrifter och hur de förändrar den traderade texten. Slutligen har författaren inkluderat ett kapitel om den sena isländska översättningen av berättelsen från efterreformatorisk tid som bygger på lågtyska källor som *Passionaels* och den lågtyska versionen av *Der Heiligen Leben* (byggd på *Legenda Aurea* av Jacobus de Voragine). Detta val kan tyckas lite märkligt med tanke på att det alltså är frågan om en helt ny översättning baserad på andra källtexter än *Barlaams ok Josaphats saga*. Den svenska versionen av berättelsen som föreligger i handskriften Cod Holm A 49 är ju faktiskt en överföring av den norröna texten och därmed närmare besläktad med den text som är central för hela framställningen i boken. En studie av överföringen från norrönt till fornsvenska troligen utförd i skriptoriet i Vadstena och med stor sannolikhet baserad på just Holm perg 6 fol, den norröna huvudhandskriften, skulle ju ha satt ett slags slutpunkt för den skandinaviska spridningen av *Vulgatas* latinska version. Man kan misstänka att det är den traditionella indelningen av väst- respektive östnordisk i både

språk- och litteraturforskningen som spökar: den svenska traderingen utelämnas medan en betydligt senare text utan sammanhang med den norröna dras in. Om misstanken har fog för sig är det ytterligare ett gott exempel på att vi bör tänka nytt när vi studerar skandinavisk medeltidskultur och lämna de nationellt definierade och mer eller mindre anakronistiska avgränsningarna bakom oss. När detta är sagt är det viktigt att slutligen konstatera att Vera Johanterwage har presenterat en både grundlig och intressant studie av *Barlaams ok Josaphats saga* och dess tratering under medeltiden. Hennes arbete visar att det fortfarande finns mycket värt att studera närmare i den medeltida handskriftskulturen och att spridningen av texter ständigt bjuder på både överraskningar och utmaningar för filologen.

K.G.J.

*Philip Lavender, Long Lives of Short Sagas. The Irrepressibility of Narrative and the Case of Illuga saga Gríðarfóstra*, 401 s., Odense (University Press of Southern Denmark). (The Viking Collection, vol. 25.) ISBN 978-87-408-3249-5. Philip Lavender inleder sin bok med att konstatera att många troligen har hört talas om *Völsunga saga* eller *Hrólfs saga kraka*, men att det finns många andra *fornaldarsögur* som kunde förtjäna vår uppmärksamhet, t.ex. den tämligen okända *Illuga saga Gríðarfóstra*. Det är tydligen hans avsikt att göra bättring på den saken, något han gör med besked. Sagan är alltså inte någon av de mer kanoniserade från isländsk medeltid. Snarare har den, i den mån den ens har omnämnts nog betraktats som mindre viktig. Dessutom hör den inte heller hemma bland de mer omfattande sagorna, den är relativt kort. Men som det antyds i titeln på boken kan också korta texter ha långt liv, och det är definitivt fallet med *Illuga saga Gríðarfóstra*. Historien om Illugi har traderats genom flera århundraden från tillkomsten, med osäker datering någon gång på medeltiden, över den äldsta bevarade handskriften, AM 123 8vo från 1500-talet, i flera handskrifter (37 bevarade) från senare tid. Lavenders diskussion omfattar även de sena dikter, så kallade *rímur* som bygger på berättelsen om Illugi och dessutom behandlar han ett antal andra texter som delar motiv med sagan eller berättar om hjältar med liknande namn, som Illugi Tagldarbani, kerlingarfífl eller eldhúsgoði. I tidigare forskning har en återkommande fråga rört sagans ursprung och dess relation till tidigare diktning eller till ballader. I ett första kapitel behandlas frågeställningen med utgångspunkt i denna forskning. I en följd av delkapitel diskuteras positionen till enskilda forskare i frågan kritiskt och deras respektive slutsatser kommer därefter att relateras till Lavenders egna iakt-

tagelser. I ett följande kapitel presenteras en selektiv genomgång av de bevarade handskrifterna. Författaren betonar här att hans diskussion inte är uttömmande utan snarare tar upp några särskilt relevanta handskrifter och deras inbördes relation. Bokens tredje kapitel handlar om intertextualitet. Här diskuterar Lavender hur historien om Illugi Gríðarfóstri relaterar till berättelser om de ovan nämnda hjältarna med liknande namn, men också andra typer av intertextualitet. Efter de två inledande kapitlen som syftat till att etablera säkrare kunskap om sagans bakgrund och de sammanhang där den på olika sätt har mött en publik, öppnar det tredje kapitlet för en närläsning av sagans berättelse och med fokus på hur kvinnorna framställs i historien. Lavender argumenterar för att en sådan läsning kan öppna för en annan och djupare förståelse av hur texten fungerat i relation till åhörare som inte nödvändigtvis själva kunde läsa eller hade de kunskaper som krävdes för att läsa, välja och kopiera texter, de tysta mottagarna av texten i uppläst form. Det här kapitlet tar sin teoretiska utgångspunkt i gender studies och tillfogar därmed ännu ett perspektiv till den omfattande undersökningen. Från de olärda flyttar författaren därefter i ett femte kapitel tillbaka fokus på de lärda förhållande till texten och traditionen. Nu är det forskares reception av texterna, diskussion om genre och de utgåvor som producerats från slutet av 1600-talet och senare som behandlas. Den första utgåvan av texten publicerades långt innan en genre med benämningen *fornaldarsögur* hade etablerats. Även en utgåva från 1700-talet föregriper placeringen av *Illuga saga Gríðarfóstra* bland fornaldarsögur. Det är först med Carl Christian Rafns utgåva med titeln *Fornaldar sögur nordlanda* 1829–1830 som benämningen introduceras och en grupp sagor samlas i en gemensam utgåva. Rafns avgränsning har visat sig hållbar även om det under senare år förekommit diskussioner bland forskare om huruvida nya texter bör läggas till eller vissa texter från hans grupp bör uteslutas. I dagens forskning är det emellertid fortfarande främst de sagor som Rafn samlade som studeras inom avgränsningen *fornaldarsögur*. I ett avslutande kapitel flyttar Lavender intresset till de *rímur* som diktats med sagans historia som utgångspunkt. Den senaste diktaren som komponerade *rímur* i denna tradition var Jón Ólafsson som gick ur tiden 1967. Därmed har Lavender behandlat en tradition och dess avstickare under en tidsperiod som griper över många århundraden och med rika förgreningar. Som bokens titel antyder: *Long lives of Short Sagas*. Bokens omfattande ämne ger inte bara många nya kunskaper om *Illuga saga Gríðarfóstra*. Den öppnar också ett för många helt okänt område i den isländska litteraturhistorien.

Med så många trådar är det givet att det också finns många frågor som inte helt besvaras och det finns mycket som säkert kommer att diskuteras också i den fortsatta utforskningen av sagatraditionens förvaltning på Island under efterreformatorisk tid. Till slut vill jag också nämna en tendens att i filologiska undersökningar alltid referera till den nu snart 30 år gamla debatten om ny filologi. Lavender gör också ett slags markering här som egentligen borde vara helt onödig när han argumenterar för att diskutera olika handskrifter i relation till en stemmatisk uppställning. Här blir argumentet att nyfilologi är viktig, men det är också möjligt att använda mer traditionella metoder för studiet av handskrifter som bärare av textvittnen (s. 73–75). Givetvis, kunde man kanske säga: filologi har alltid använt de metoder som fungerar och det krävs inget godkännande från nyfilologi eller materialfilologi för att ta de metoder man önskar i bruk. Och Philip Lavender visar tydligt att hans metod är väl värd att använda.

K.G.J.

\*

*Elin Gunleifsen, DU som avhengig pronomenform i talespråket i Aust-Agder – en undersøkelse i virkelig tid, 313 s., Oslo 2019 (Novus). ISBN 978-82-8390-016-3.* Till grund för den studie som presenteras i den här boken ligger två undersökningar av oblikanvändning av pronomenet *du* bland ungdomar i det tidigare fylket Aust-Agder i sydvästra Norge, dvs. uttryck som *til du*, *med du*. De två undersökningarna är i stort sett identiska, men har genomförts vid två tidpunkter, med 15 års mellanrum. I och med att informanterna är lika gamla i de två undersökningarna, som genomförts på mer eller mindre samma skolor, får författaren tag i om och i så fall hur, förändringar skett ”i virkelig tid” vad gäller användningen av denna konstruktion. Studien kan således betecknas som en sociolingvistisk trendstudie. Särdraget definieras på följande sätt av författaren (s. 32, 33): ”Begrepet DU-formen refererer til det aktuelle sammenfallet av pronomenformer i 2. person entall. Pronomenet DU gir altså uttrykk for den avhengige formen i 2. person entall, som i undersøkelsesområdet tradisjonelt ble realisert som *deg/de/dæ*. ... En DU-bruker er en person som benytter det aktuelle sammenfallet i pronomen”. De äldsta belagda förekomsterna av sammanfallet är från 1940-talet. Undersökningen visar hur språkdraget varierar och hur det utvecklats sig grammatiskt och geografiskt i Aust-Agder-området. Resultaten jämförs med utvecklingen av dialekterna på de undersökta orterna och i

relation till sociolingvistiska förklaringar på språkutveckling och språklig variation. I tillägg till bokens tolv kapitel och det obligatoriska förordet och litteraturhänvisningarna innehåller studien dels 20 sidor viktiga bilagor med kopior av enkäter och material som använts i undersökningarna, dels en avdelning ”kommentarer” i början av boken. Denna sammanfattar vad som kommer att behandlas i de enskilda kapitlen, men den ger också allmän information, som att den första undersökningen utgörs av resultaten i Gunleifsens magisteravhandling (*hovedfagsoppgave*) från 2001. Som bakgrund diskuterar Gunleifsen hur gammalt DU-särdraget är och hur det uppstått. För den mer sociolingvistiska kartläggningen undersöker hon var man finner särdraget och hur utbrett det är, inklusive i vilka syntaktiska funktioner det är vanligast. Dessutom undersöker hon talareshattityder till och åsikter om särdraget. Studien bygger på samtal med lärare i hela fylket, på en enkätundersökning med 15-åringar vid ”ungdomsskolor” (motsvarar högstadiet i Sverige och Finland) i Aust-Agder och på en undersökning om särdragets syntax. Boken behandlar inte bara språk i Norge, utan ger även i kapitel 2 en kort översikt av hur situationen ser ut vad gäller sammanfall av subjektsform och oblik (”avhengig”) form av pronomen i de övriga skandinaviska språken, dvs. i svenska och danska. Dessutom diskuterar författaren likheterna mellan DU-särdraget och sammanfall av 2 pers. sg. i pronomenanvändningen i holländska, franska och engelska. Kapitel 3 refererar till historiska studier av pronomensammanfall och DU-särdraget i andra norska dialekter och förekomsten av enklitiska former. Den ger stort utrymme åt Britta Eklunds studie från 1978 om sammanfall i svenska dialekter i norra Norrland. Kapitlen 4 och 5 specificerar studiens metodologi och teoretiska bakgrund, där J. R. Firths ”context-of-situation” (baserat på Malinowski och vidare utvecklat av Halliday) får en framträdande roll. Här redogörs även för ett försök att insamla konkreta exempel på DU-formen i fokusgruppsamtal – vilket författaren var tvungen att överge som huvudmetod eftersom särdraget förekom mycket sällan (2 exempel på fyra timmar). De olika stadierna i själva undersökningen – telefonsamtal till lärare, enkätundersökning – samt informanturvalet redogörs för. Kapitlen 6–9 är de egentliga resultatkapitlen i denna undersökning: utbredning av särdraget – baserat på ungdomarnas egenrapportering (kap. 6), dess syntaktiska distribution (kap. 7), dess relation till andra dialektdrag (speciellt r-ljud och retroflexer) i fylket (kap. 8) och vilka attityderna till särdraget är (kap. 9). De resterande kapitlen (10–12) tar ett mer teoretiskt perspektiv på resultaten av undersökningen, speciellt i re-

lation till olika teorier om inre och yttre faktorer som påverkar dialektförändring, samt avrundar studien. Utbredningen av användningen av DU-formen år 2000 och dess utbredning 15 år senare ser ut att vara mer eller mindre den samma, men frekvenserna skiljer sig åt och särdraget ser inte ut att ha spritt sig från Aust-Agder till grannkommunerna. DU-formen visar sig vara vanligare när *du* är direkt objekt eller prepositionsobjekt än när det står som indirekt objekt; dock bör tilläggas att betoning spelar stor roll: "Trykksterkt i begynnelsen av setningen var formen svært vanlig (jfr. setningen 'DU så e i byen i går') ... Også i utbrytningskonstruksjonen 'det er DU jeg har lyst til å hjelpe' var DU-formen hyppig realisert ... de beste syntaktiske omgivelsene en DU-form kan få, er at den får opptre i trykksterk posisjon i midtfeltet i en utsagnsetning eller i slutfeltet i spørsmål [...] ... 'e så DU i byen i går' ... 'kan e kjøre me DU?'" (s. 168). Vad gäller samvariationen med andra framträdande dialektdrag i området skriver Gunleifsen (s. 187), "det er uvanlig at én og samme informant har gjennomført bruk av retrofleks, bruk av rulle-r og DU-formen. Det vanlige er da at informanten har østnorsk pronomenform *dæi* sammen med retrofleks og rulle-r". Vid millennieskiftet var attityderna till DU-formen generellt negativa både bland äldre och yngre, såväl i Aust-Agder som utanför fylket. Femton år senare finns fortfarande en rad negativa attityder till DU-formen, men karakteriseringen av särdraget som en sjukdom – något som var vanligt i den första undersökningen – förekommer inte längre. "Hovedinntrykket er likevel at holdningene samlet sett er bedre i den gjentatte undersøkelsen enn det var i den første undersøkelsen" (s. 223). "Språklig identitet knyttet til egne og andres språkholdninger til språktrekket sett opp mot den omfattende østnorske påvirkningen av talemålet i Aust-Agder er ... de mest avgjørende forholdene for hvordan DU-formen utviklas i tida mellom de to undersøkelsene" (s. 276).

J.-O.Ö.

*Norsk språkhistorie, hovudredaktører: Helge Sandøy & Agnete Nesse. Vol. 2. Praksis, redaktør: Brit Mæhlum, redaksjonssekretærer: Sine Halkjelsvik Bjordal & Stig Rognes, 684 s., Oslo 2018 (Novus Forlag). ISBN 978-82-7099-848-7.* År 2016 kom första volymen i ett planerat fyrbandsverk om norsk språkhistoria. I redaktionens förord till hela verket framhålls att detta skall bli ett modernt referensverk med breda perspektiv på språk där man söker förklara språkutvecklingen, att man här skall få insikter om sambanden mellan norskt språk och det norska samhället, att den norska identiteten som under olika tider har konstruerats på

språklig grund skall belysas samt att också icke-norska språk som funnits i Norge under lång tid skall inkluderas. Det breda engagemanget från de nordistiska miljöerna i Norge borgar för arbetets höga kvalitet. I det första bandet, *Mønster*, som anmäldes i ANF 132, s. 207 ff., beskrivs form, struktur och grammatiskt system, i det andra behandlas *Praksis*, i det tredje *Ideologi* och i det fjärde *Tidslinjer*. Här skall nu närmast volym 2 anmälas; på andra ställen i krönikan återkommer jag till volym 3 och 4. I volym 2 står själva språkbruket i centrum, och detta beskrivs i sju kapitel. I det första kapitlet, som sammanställts av trion Jan Ragnar Hagland, Agnete Nesse och Hildegunn Otnes, visas hur det norska språksamhället blev skriftbaserat. Här finns redogörelser för runor och den senare skriftlighet med latinska bokstäver som möter i handskrifter och så småningom i tryck, men även den norska och nordsamiska punktskriften redovisas. De drag som kännetecknar digitalt skrivande behandlas därtill. Mer överraskande är att det sista avsnittet i kapitlet avhandlar talspråksspraxis i radio och teve, men det utgör hur som helst ett stimulerande avsnitt. Givande är kapitlet om ”Uformelt talespråk” – vilket tar upp ett område som tidigare ofta förbigåtts i språkhistoriska beskrivningar, nämligen pragmatiken – med Jan Svennevig och Ingrid Kristine Hasund som författare. Konkret behandlas slang och svordomar men också pragmatiska partiklar som har funktioner ”på det mellommenneskelige og diskursive plan” (s. 138). I detta senare avsnitt tas utgångspunkten i material från olika talspråksskorpor. Den geografiska och sociala variationen i Norge beskrivs i det kapitel som sammanställts av Ivar Berg, Edit Bugge, Unn Røyneland och Helge Sandøy. I sina huvuddrag verkar de moderna dialektområdena vara utmejslade omkring år 1600. Tidigast har språkliga förändringar skett på Östlandet. De mest konservativa dialekterna möter i de inre fjordbygderna på Västlandet och i fjällmålen från Setesdalen och norröver till det inre Trøndelag. Det rör sig i kapitlet om en systematisk genomgång av fonetiska och morfologiska drag och språkförändringar över tid, med ett flertal kartor som illustrerar de geografiska förhållandena. Ett viktigt avsnitt i kapitlet behandlar dativen medan det avslutande avsnittet tar upp det talade språket av idag med olika varieteter, stilar och register. Ett därpå följande kapitel, signerat Inge Særheim och Kristoffer Kruken, handlar om ortnamn och personnamn. Då det gäller de äldsta namnlagren går Særheim igenom vad som skrivits om förindoeuropeiska namnsubstrat i Norge och förhåller sig därvid berättigat avvisande till sådana idéer. Nordiska namn från olika tider, såväl ursprungliga naturnamn som bebyggelsenamn av skilda slag, genomgås av författaren. Ock-

så samiska och finska namn behandlas. Samma kunniga behandling får personnamnen av Kristoffer Kruken, där personnamn från olika tider fokuseras och diskuteras i ljuset av historiska förlopp och influensströmmar. Man undrar vid läsningen vad som eventuellt skulle kunna ha sagts om de samiska och finska personnamnen från olika tider. Författartrion Johan Myking, Sylvi Dysvik och Håvard Hjulstad tar sig an ”fagspråksarbete” i kapitel 5. Detta är ett något oväntat inslag i ett språkhistoriskt arbete men ger helt klart ett viktigt bidrag till helheten. Intressant är inte minst att ta del av presentationen av det nynorska terminologiarbetet men också av oljespråket. De två avslutande kapitlen behandlar andra språk än norska i Norge (kap. 6) och norska som andraspråk (kap. 7). Kap. 6 har författats av Tove Bull, Espen Karlsen, Eli Raanes och Rolf Theil. Först möter oss ett avsnitt om norskan i kontakt med olika språk under skilda tider: keltiska språk, frisiska, medellågtyska, franska m.fl. liksom systerspråken svenska och danska. Därefter kommer ett avsnitt om de finsk-ugriska språken, alltså samiska och finska. Ett intressant avsnitt här handlar om samisk påverkan på norska (och andra skandinaviska) dialekter, där det relateras till bland andra Jurij Kusmenkos arbeten. Kanske kunde en del samiska substratdrag ha dryftats mer kritiskt, men det är ändå viktigt att man i språkhistoriebeskrivningen drar in dessa tidigare förbisedda perspektiv på den språkliga utvecklingen. Här efter följer avsnitt om latinskt och grekiskt inflytande över tid, medellågtyskt inflytande från medeltiden där bl.a. den antagna semikommunikationen diskuteras, vidare engelskans påverkan ur ett långt tidsperspektiv. Därpå följer avsnitt om romani och teckenspråket. Detta är bokens mest mångfasetterade kapitel. Om norska som andraspråk skriver till sist Finn Aarsæther. Tidsdjupet är betydande, då ett avstamp tas i inskriptionen på en träspade från den isländska gården Indriðastaðir, där man trott sig se ett samiskt ord; detta är emellertid något tveksamt, vilket Kendra Wilson visat i en artikel, utan att egentligen själv framlägga en ny, helt övertygade tolkning. I kapitlet behandlas också andra minoritetsgrupper i Norge. Intressant (men väl kort) är avsnittet om utvecklingen i det flerspråkiga Norge efter 1970. Min genomgång av de olika kapitlen visar att det en mycket innehållsrik del av *Norsk språkhistorie* som här utgivits. Teman återkommer naturligt nog i olika kapitel, något som inte alltid synliggörs med hjälp av internreferenser. De medverkande forskarna relaterar på ett förtjänstfullt sätt till den senaste forskningen, och litteraturen finns uppförd i den omfattande, sammanhållna referensförteckningen. Den senare är en guldgruva för den som vill gå vidare. Endast någon

sällsynt gång saknar man hänvisningar till relevanta studier. Särskilt stimulerande finner jag avsnitten som behandlar pragmatik eller terminologi vara, kanske för att man inte riktigt väntade sig sådana perspektiv i en språkhistoria. Redaktionen och författarna kan med fullgoda skäl vara stolta över detta verkets andra band. L.-E.E.

*Norsk språkhistorie, hovudredaktørar: Helge Sandøy & Agnete Nesse. Vol. 3. Ideologi, redaktør: Tove Bull, redaksjonssekretær: Stig Rognes, 548 s., Oslo 2018 (Novus Forlag). ISBN 978-82-7099-849-4.* Detta norska språkhistoriska projekt presenteras utförligare strax ovan i denna krönika, där band 2 behandlas. Här skall jag uppehålla mig vid det tredje bandet. Att på detta sätt publicera en hel volym om språkideologi i ett språkhistoriskt sammanhang måste välkomnas. Här diskuteras ingående ideologibegreppet, i synnerhet språkhistorieideologi med allt vad det innebär: språkpolitik, språkattityder, synen på språk och språklig variation, frågor om språk-varietet-dialekt, språkutvecklingen som sådan och synen på den. Perspektiven växlar: på ett makroplan finner vi språknormering och språkstandardisering, på ett mesoplan språket som uttryck för gruppidentiteten och på ett mikroplan språket som uttryck för den individuella identiteten. Boken är disponerad i sex kapitel inklusive inledningskapitlet. För inledningskapitlet svarar Tove Bull. I dess "Opp-takt" påminns vi om Brit Mæhlums lite drastiska uttalande (1991) om att det i norsk språkhistorieskrivning finns ett "kopieringssyndrom" där ställningstaganden traderas, ett uttalande som fäster uppmärksamheten på att nya insikter och ny förståelse kan ha svårt att komma fram. Detta gäller nog mer generellt inom olika vetenskapsområden. Senare i inledningen sägs att norska språkhistoriker av tradition fäst stor vikt vid talspråket och talspråksutvecklingen. Standardspråksideologin har inte haft samma förankring i Norge som i många andra länder, och ett notabelt förhållande är den interna variation som finns i standardspråken i Norge. För det därpå följande kapitlet svarar Odmund Løkensgard Hoel och temat är "Norsk språkhistorieskrivning". Kapitlet ger läsaren en kronologisk översikt över den norska språkhistorieskrivningen och är mer historiografiskt. Genom 1800-talet framstår historievetenskapen och den historiskt orienterade språkforskningen som mycket starkt sammanvävda med varandra. Hur olika lingvistiska paradig sedan påverkar språkhistorieskrivningen belyses, och vi möter historisk-komparativ och strukturalistisk forskning liksom den som är relaterad till sociolingvistik och

språkkontaktforskning. Här fäster jag mig, av lite olika anledningar, vid arbeten såsom Ivar Aasens *Bidrag til vort Folkesprogs Historie* (1885), Achille Burguns *La développement linguistique en Norvège depuis 1814* (postumt utgiven 1919–21) och Hallfrid Christiansens *Gimsøy-målet* (1933). Helge Sandøy står som författare till det kapitel som har rubriken ”Idehistoria om norsk språk”. Här visas att språk lämpar sig väl för ideologisering. Konkret belyses i kapitlet hur och när föreställningarna om ett eget norskt språk utkristalliserar och hur på motsvarande sätt föreställningarna om den språkliga variationen uppstår. Läsvärd är inte minst redogörelsen för de uppfattningar om dialekt som kommer till uttryck i svaren på 1743 års frågelista, utsänd till ämbetsmän i olika delar av Norge och Danmark. Om nationella och regionala identiteter handlar det därpå följande kapitlet, signerat Brit Mæhlum och Stian Hårstad. Här belyses sambandet mellan språklig praxis och geografisk förankring till en plats, en region eller ett land. Språkliga former har ju en enastående förmåga att fungera som identifikation eller för att upprätthålla naboopposition. Den historiska utvecklingen illustreras med hjälp av två regioner, där Møre og Romsdals fylke respektive Valdres och Hallingdal utgör fokusområdena. Dessutom lyfts fram två områden med en stark inflyttning från olika landsdelar, Målselv och Bardu i Indre Troms. Viktigt i kapitlet är beskrivningen av förnorskningspolitiken som riktade sig mot Norges etniska och språkliga minoriteter. Den senaste utvecklingen av språk och plats i en globaliserad värld avslutar kapitlet. Standardspråk och normering är temat för ett av Lars S. Vikør sammanställt kapitel som rör korrekthet, språknorm och standardspråk. Här beskrivs exempelvis på ett intressant sätt norsk rättskrivning i ljuset av olika ideologiska ställningstaganden. Fastläggandet av en norm innebär att ett visst bruk anses vara korrekt och ett annat felaktigt. I kapitlet exemplifieras också hur språknormer kan stå i konflikt till varandra. Om förändringar av uppfattningar om språk i Norge och omvärlden skriver till sist Tore Janson. Två tidsperioder träder i förgrunden i hans analys, tiden från förhistorisk tid fram till 1400-tal samt 1800-tal. Kapitlet uppehåller sig vid benämningar på nordiska språk och på norska från olika tider, benämningar för olika varieteter, frågor om när språkvariation och språkskillnader blir av intresse etc. Värdefulla är de komparativa perspektiv från helt andra språkkulturer som Janson anlägger. Volymen i sin helhet belyser på ett mångfasetterat sätt utvecklingen i Norge, men anlägger samtidigt en hel del generella perspektiv. Resonemangen i olika kapitel tangerar naturligt nog

varandra, men aldrig så att det upplevs som störande. Det är att hoppas att volymen får en bred läsekrets även utanför den som primärt intresserar sig för norsk språkhistoria. Det är boken värd. L.-E.E.

*Norsk språkhistorie, hovudredaktører: Helge Sandøy & Agnete Nesse. Vol. 4. Tidslinjer, Redaktør: Agnete Nesse, redaksjonssekretær: Stig Rognes, 798 s., Oslo 2018 (Novus Forlag). ISBN 978-82-7099-850-0.* Detta är det sista bandet i det fyrbandsverk om norsk språkhistoria som närmare presenterats i samband med volym 2 ovan i krönikan. I nio kapitel ges en sammanfattande framställning, som förefaller uppdaterad utifrån den senaste forskningens rön och som engagerat olika experter. Ett inledande avsnitt om periodindelning, källor och språkhistoriska anläggningspunkter har författats av volymens redaktör Agnete Nesse. Den äldsta tiden (fram till ca 700) beskrivs av Michael Schulte, där dock ett kortare avsnitt (s. 70–72) – om runornas uppkomst – författats av Henrik Williams. I kapitlet fokuseras på de ljudförändringar som så småningom urskiljer urnordiskan från germanskan. En synkron beskrivning av det som kan sägas vara den urnordiska fonologin, morfologin och syntaxen ges. Ett antal enskilda runinskrifter presenteras dessutom. För beskrivningen av vikingatidens språkhistoria (750–1050) svarar också Schulte. Även här ges en beskrivning av de viktigaste språkhistoriska linjerna och redovisas språksystemets utseende på ett synkront plan. Härigenom blir det klart vilka förändringar som sker under vikingatiden. Konkreta språkexempel och en rad enkla grafer utgör ett pedagogiskt stöd i framställningen. Ett kort avsnitt handlar om den dialektala variationen under denna tidsperiod, vilket gärna hade kunnat fördjupas och problematiseras. Dessutom finns ett avsnitt om lexikon och importord. Det som kallas högmiddeltidens (1050–1350) språkhistoria behandlas av Odd Einar Haugen. Källsituationen blir nu helt annorlunda tack vare att det till runmaterialet läggs handskrifter med norska texter skrivna med den latinska skriften samt diplom (brev). Härigenom står ett brett källmaterial till språkhistorikerns förfogande. Kapitlet innehåller en genomgång av periodens språkliga förändringar. Variationen belyses dessutom liksom dialektala skillnader med en illustrativ karta s. 273. Generellt sett synes detta vara en ganska stabil språkperiod. Endre Mørck svarar för kapitlet om senmiddeltidens (1350–1536) språkhistoria. Historiskt sett präglas denna period av följderna på olika områden till följd av digerdöden och andra pestperioder. Det diskuteras (s. 306–307) på ett intressant sätt vilken betydelse för språkutvecklingen som digerdöden kan ha haft. Den kvarlevande

runskriften och skrivandet med latinska bokstäver redovisas, och betydelsefull är kapitlets beskrivning av tidens språkliga förändringar. Kontakter med andra språk behandlas dessutom. Den långa dansketiden (1536–1814) behandlas i det av Agnete Nesse och Arne Torp samförfattade kapitlet. Här redogör författarna dels för det dansknorska skriftspråk som brukades under denna tid, dels för de förändringar som kan iakttas i de norska dialekterna. Variationen i talspråket illustreras och det finns dessutom ett avsnitt som berör stadsmål i dåtiden Norge. Den språkliga utvecklingen under det knappa hundralet år som Norge var förenat i union med Sverige (1814–1905) beskrivs av Oddmund Løkensgard Hoel. Här följer vi utvecklingen av talspråken i städer och bygder, utvecklingen av ”det høgare talemålet” samt det dansknorska skriftspråket. De förändringar som sker i tryck- och skrivteknologi avhandlas. Periodens språkpolitik och språkdebatt behandlas ingående. En träffande sammanfattning av tidsperiodens utvecklingstendenser lämnas inledningsvis: ”[f]ramstillinga legg vekt på at 1814–1905 var ein periode med små språklege, men store språkpolitiske endringar” (s. 425). Utvecklingen under perioden från unionsupplösningen fram till andra världskrigets slut behandlas av Gro-Renée Rambø. Mot bakgrund av samhällsförhållanden och samhällsstrukturer tecknas här tidens språkdebatt och studeras dess språkutveckling. Inte minst är i språkdebatten sociala argument framträdande. Skolans betydelse för språkval blir mycket framträdande, men också de språkval som sker i förvaltningen, i kyrkan och i radion. Uppmärksamhet riktas också mot förnorskningssträvanden gentemot kvener och samer, och de konsekvenser detta får för dessa minoritetsspråk. Vid efterkrigstidens norska språkhistoria uppehåller sig till sist Lars S. Vikør. Detta kapitel sägs vara skrivet ”av ein person som sjølv har gjennomlevd heile den beskrivne perioden, først som sosialiseringsobjekt, seinare som aktør i språkutviklinga, og som slik sett er informant og forskar samtidig”. Språksamhället står helt i centrum här men också vissa utvecklingstendenser som kan iakttas. Ett par generella iakttagelser rörande detta band skall slutligen redovisas. I flera kapitel delas – och det är ju naturligt – den aktuella tidsperioden i sin tur upp i kortare tidsavsnitt för att möjliggöra detaljbeskrivningar. Detta ställer dock stora krav på sammanfattningarna, som nog hade kunnat byggas ut här och var. En mängd språkexempel anføres, i synnerhet i kapiteln om de äldre perioderna. Det är inte alltid lätt att återfinna de språkexempel som åberopas, men detta hade kunnat underlättas om författarna i likhet med Odd Einar Haugen numrerat sina exempel och sedan enkelt hänvisat till

dem. Det är viktigt att understryka att denna sista volym av *Norsk språkhistorie* bjuder på rik och spännande läsning. Forskningen som redovisas är förd helt à jour, och i den avslutade referenslistan ges möjligheter till fördjupande läsning. Man är mycket tacksam över att detta kunskapsverk med detta band nu förts i hamn. Fort har det gått, och bra har det blivit.

L.-E.E.

\*

*Dansk sproghistorie. Vol. 2. Ord for ord for ord, hovedredaktør: Ebba Hjorth, redaktion: Henrik Galberg Jacobsen, Bent Jørgensen, Birgitte Jacobsen, Merete Korvenius Jørgensen & Laurids Kristian Fahl, 506 s., Aarhus 2018 (Aarhus Universitetsforlag). ISBN 978-87-7184-163-3.* Den första delen av en omfattande dansk språkhistoria kunde år 2016 presenteras med Det Danske Sprog- og Litteraturselskab som utgivare. Till publiceringen hade kopplats en hemsida, där man kan hitta textexempel, bilder, ljudinslag m.m.; hänvisningar till detta material sker med hjälp av ikoner i marginalen. Detta band anmälades i ANF 132, s. 213 f., och i denna krönika presenteras nu närmare band 2 och, på annat ställe, band 3. Band 2 har titeln *Ord for ord for ord*, och orden står, naturligt nog, här i fokus. Volymen består av 5 kapitel. I kapitlet om ortografin skriver Michael Lerche Nielsen, under medverkan av Marie Stoklund, om runtiden. Britta Olrik Frederiksen skriver om gammeldansk ortografi, alltså perioden ca 1100–1500/1515. Den rika variationen under denna period presenteras med hjälp av pedagogiska översikter (t.ex. s. 33, 37–39, 41, 44). Den äldre nydanska ortografin behandlas av Hanne Ruus. Här lyfts såväl tryckortografin som handskriftsortografin fram. Variationen är som väntat mycket större i handskriftskällorna. Henrik Galberg Jacobsen skriver till sist om den yngre nydanska ortografin, och här är framställningen fokuserad på trycknormen. Också här beledsagas framställningen av lättillgängliga översikter (s. 76, 78, 83). Det andra kapitlet behandlar interpunktionen, där förhållandena före 1500 beskrivs i ett avsnitt signerat Ebba Hjort, och här exemplifieras med interpunktion i runinskrifter och handskrifter. Då det gäller interpunktionen från ca 1500 och framåt är det återigen Galberg Jacobsen som står som författare. Det är ett rikt avsnitt med bred exemplifiering. Välbekant också för en svensk läsare känns det som skrivs om kommatering. En beskrivning av uttalsförhållandena och deras förändringar får ett eget kapitel som består av fem olika avsnitt. Den äldsta tidens uttalsförhållanden beskrivs av Lerche Nielsen, också

denna gång under medverkan av Stoklund. Här kommer författarna in både på den språkliga variationen under vikingatiden och på dialektförhållanden för mer än tusen år sedan. Då det gäller utvecklingen under gammeldansk tid är det Olrik Frederiksen som är författare. Framställningen innehåller flera illustrativa kartor. Särskilt fäster jag mig vid de avsnitt som handlar om lånorden. Simon Skovgaard Boeck skriver om uttalsförhållanden under den äldre nydanska perioden. Här lyfts fram det generella problemet att beskriva äldre tiders ljudförhållanden utifrån skriftliga källor. Förhållandena under yngre nydansk tid redovisas av Lars Brink och Jørn Lund, där inte minst olika Köpenhamnsundersökningar upp-tas. Nämnade Brink har också författat kapitlets sista avsnitt om stöd, tryck och intonation. Ordförrådet är föremål för uppmärksamhet i ett omfattande kapitel som består av inte mindre än åtta avsnitt. Om begreppen arvord, lånord och främmande ord (*fremmedord*) skriver Eva Skafte Jensen. Ordbildningen behandlas systematiskt och med många goda exempel av Bent Jørgensen. Om ordförrådet under rundansk och gammeldansk tid skriver sedan Marita Akhøj Nielsen, och den ovannämnde Skovgaard Boeck står som författare till avsnittet om den äldre nydanska tiden. Ordförrådet och dess utveckling under den yngre nydanska perioden sammanfattas av Henrik Andersson, där man bl.a. stannar upp inför 1700-talets purism, 1800-talets språkliga skandinavism samt avsnittet om s.k. pendulord, ord alltså som ”får en ny betydning med det modsatte indhold”. Fackspråk från olika tider uppmärksammas också, detta i ett avsnitt signerat Anne Duekilde. Slangen behandlas med många goda exempel av Peter Stray Jørgensen, som också skriver om attityder till slangen. Det sista avsnittet i det här kapitlet handlar om namn, och har som författare Vibeke Dalberg, där man bl.a. kan uppmärksamma det som skrivs om ortnamn som ordhistorisk källa. Bokens sista kapitel behandlar ord från andra språk. Inflytandet från grekiskan och latinet behandlas av författarduon Johnny Christensen och Niels Grotum Sørensen, medan lånen från tyska uppmärksammas av Vibeke Winge; i det senare avsnittet behandlas både lågtyska och högtyska lån. Henrik Lorentzen skriver om lånen från de romanska språken, med exempel från franska, spanska och italienska; här medtas också personnamn från dessa språk i danskan. Det engelska inflytandet över tid tas upp i ett avsnitt skrivet av Pia Jarvad, med en bred dokumentation där även exempelvis syntaktisk påverkan belyses. Inflytandet från de andra nordiska språken från medeltiden och framåt behandlas av Else Bojsen. Det sista avsnittet, av Pia Quist, tar upp inflytandet från nyare invandarspråk, där bland

mycket annat diskurspartiklar som *wallah*, *wallah billa* och *wallah koran* möter. Jag har nämnt hemsidan där ytterligare material läggs ut. I förordet sägs att hemsidans möjligheter verkligen kommit till användning i detta band, inte minst i uttalskapitlet. Hemsidan är en viktig resurs. Det andra bandet av den danska språkhistorien är innehållsrikt. Exemplifieringen och de många pedagogiska graferna berikar läsningen. Detta – liksom hemsidan – gör att goda förutsättningar finns att verket skulle kunna nå en bredare läsekrets. L.-E.E.

*Dansk sproghistorie. Vol. 3. Bøjning og bygning, hovedredaktør: Ebba Hjorth, redaktion: Henrik Galberg Jacobsen, Bent Jørgensen, Birgitte Jacobsen, Merete Korvenius Jørgensen & Laurids Kristian Fahl, 436 s., Aarhus 2019 (Aarhus Universitetsforlag). ISBN 978-87-7184-164-0.* Detta är tredje bandet av den danska språkhistoria, vars andra band presenteras på annan plats i krönikan. I det här bandet kommer några klassiska områden i fokus, nämligen böjning och syntax, och dessutom behandlas dialekter och sociolekter. I första kapitlet behandlas böjningen. Vad gäller utvecklingen av morfologin behandlas förhållandena under runtiden av Michael Lerche Nielsen under medverkan av Marie Stoklund. Systematiskt genomgås böjningsformerna, och det blir uppenbart att danskan på den tiden var ett utvecklat flektionsspråk. Den gammeldanska periodens förhållanden beskrivs av Britta Orlík Frederiksen. Förändringsprocesserna belyses, exempelvis rörande verbböjning, substantivens kasusböjning och adjektivens starka böjning. Enskilda ordklassers böjningssystem förändras både genom att kategorier faller bort och olika förenklingar sker. Också vissa geografiska skillnader belyses. Utvecklingen under den äldre nydanska perioden redovisas i ett kort avsnitt av Hanne Ruus. Utgångspunkten är att det böjningssystem som finns i periodens början på ett övergripande plan mycket påminner om den nutida danskan. I översiktliga grafer redovisas böjningsskillnader mellan 1500- och 1600-talets danska och nutidsdanskans substantivböjning (s. 87), och illustrativ är också översikten över räkneorden *to/tu/tuende* resp. *tre/try/trende* (s. 91). För beskrivningen av förändringarna under den yngre nydanska perioden svarar Henrik Galberg Jacobsen. Texten i detta avsnitt baserar sig på språkhistoriska framställningar, ordböcker och grammatikor. Författaren konstaterar att rättskrivningsordböckerna haft och har ”en betydlig fastholdende og standardiserende effekt på ordenes former” (s. 111). Syntaxen behandlas i ett följande kapitel. Avsnittet om runtidens syntax har sammanställts av Sebastian Møller Bak. Här be-

skrivs inledningsvis den syntaktiska strukturen i de tidiga runinskrifterna ur ett språktypologiskt perspektiv, även om det, med tanke på det spröda materialet, är problematiskt att fastlägga säkrare satsscheman. För beskrivningen av den långa tidsperioden från gammeldansk tid fram till nutidsdanskan svarar Lars Heltoft i samverkan med Marita Akhøj Nielsen. Detta är ett omfattande avsnitt: närmare 100 sidor med 46 olika grafer och 704 språkexempel. Det skall erkännas att det inte är helt lätt att få en överblick över avsnittet. Inledningsvis görs en jämförelse mellan medeltida syntax och den nutida. Hur kasussystemet undan för undan avvecklas beskrivs i detalj, liksom subjekt och nexus; intressant är exempelvis att läsa om subjektslösa satser och topikkonstruktioner. Bestämthet och modalitet blir också föremål för uppmärksamhet. I inte mindre än sju avsnitt behandlas i det följande kapitlet de danska dialekterna. Om utforskningen av dialekterna och dess källor skriver inledningsvis Karen Margrethe Pedersen. Uttalet i dialekterna behandlas sedan av Lars Brink, som i sin framställning integrerat flera lättöverskådliga grafer, kartor och textexempel. Ordförrådet står i centrum för Viggo Sørensens redogörelse. Olika processer som förnyar ordförrådet lyfts fram, såsom inlånning och inhemsk förnyelse där ord används i nya betydelser eller redan existerande ord sätts samman eller avleds. Man erinras också om att ord egentligen inte är särskilt säkra kriterier för att hålla samman dialekter med varandra eller särskilja dem. Därefter följer ett avsnitt som tar sig an den dialektala ordbildningen, och här är det återigen Karen Margrethe Pedersen som är författare. Hon behandlar sedan också både böjning och syntax i dialekterna. Olika drag i verbal-, nominal- och adjektivböjning uppmärksammas och exemplifieras, liksom framförställd bestämd artikel och dubbel bestämdhet. Ett antal drag i den dialektala syntaxen blir också föremål för uppmärksamhet: exemplifieringen är generös och en del kartor beledsagar framställningen. Den ortografiska dimensionen belyses till sist av Viggo Jørgensen utifrån ett antal texter. Inge Lise Pedersen svarar själv för samtliga sex avsnitt i det avslutande kapitlet om de danska sociolekterna. Kapitlet inleds med en redogörelse för sociala strukturer och språklig variation som ger exempel från olika tider. Därefter följer ett avsnitt som berör socialt relaterade uttalsskillnader i danskan, där inte minst resultaten från olika Köpenhamnsundersökningar redovisas. Ordförrådet behandlas därefter, där bl.a. tvåspråkighet och språkkontakt mellan sociala grupper från skilda tider beskrivs. För böjningsförhållanden och syntaktiska förhållanden redogörs sedan och också här dras fram en del studier av det talade språket i Köpenhamn.

Kapitlet om sociolekter i danskan avslutar Inge Lise Pedersen med ett avsnitt om ortografin, där flera exempel på ortografi som social markör återfinns. Det tredje bandet av *Dansk sproghistorie* är väl genomarbetat. Vad jag kan sakna är en redovisning av de stora linjerna i exempelvis morfologisk och syntaktisk utveckling. Nu får läsaren själv söka skapa sig en bild av de övergripande förändringarna. De många graferna och på en hel del ställen också kartor underbygger boken igenom framställningen. Förväntansfullt ser man fram emot fortsättningen, där de tre volymerna om "dansk i brug", "dansk i samspil" och "forfatternes dansk" nu står i tur.

L.-E.E.

\*

*Lars Engwall, Tina Hedmo & Olle Persson, Corpus linguistics in Sweden. Pioneers and their context, 138 s., Stockholm 2019 (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (KVHAA)). (Handlingar. Filologisk-filosofiska serien 25.) ISSN 0083-677X, ISBN 978-91-88763-02-0.* Författarna till föreliggande översikt av korpuslingvistikens frammarsch i Sverige är knutna dels till företagsekonomiska institutionen vid Uppsala universitet (Lars Engwall och Tina Hedmo), dels till sociologiska institutionen vid Umeå universitet (Olle Persson). Det är kanske något överraskande att ingen av dem är språkvetare, lingvist, datalingvist eller språkteknolog, men samtidigt visar det hur intresset för korpuslingvistik vuxit fram inom olika ämnesområden, speciellt under de tidiga pionjäråren; två av författarna är nu emeriti (Engwall och Persson) och kan tänkas ha varit med "när det begav sig". Författarna argumenterar bl.a. för att det största motståndet mot korpuslingvistiken i den tidiga fasen faktiskt kom från etablerat språkvetarhåll, speciellt från dem som anammade de nya teoretiska (ofta Chomskyanska) förhållningssätten till språk. Här ska dock genast tilläggas att författarna på ett mycket förtjänstfullt sätt baserat mycket av det material som behandlas i boken på intervjuer med både svenska och internationella korpuslingvister, av vilka många fortfarande är mycket aktiva. En lista över dem som intervjuats ges på s. 15. Boken sammanfattar resultaten från ett samarbetsprojekt under ESF (EuroHESC-programmet) där fyra vetenskapliga innovationer skärskådades i flera europeiska länder; ett av dessa områden var korpuslingvistik och den föreliggande rapporten gäller sålunda korpuslingvistikens framväxt i Sverige och hur denna bidrog till internationell forskning på området. Rapporten ger en historisk översikt av det breda fält som korpus-

lingvistikens utgör med ledmotivet 'korpuslingvistik som en vetenskaplig innovation'. Författarna diskuterar vilka förutsättningarna var för att ämnet skulle kunna ta plats på högskolorna och universiteten, och boken presenterar även de drivande personerna vid olika högskolor och inom olika läroämnen. I den meningen är boken en viktig historisk och vetenskapspolitisk källa för hur akademien i Sverige utvecklades inom forskningsområdet. Även om själva termen "korpuslingvistik" inte fick ett stadigt fotfäste förrän i medlet av 1980-talet, har språkforskning i relation till väldefinierade samlingar av specifika texter och texttyper en lång historia: ordboksredaktörer, dialektforskare och grammatiker har alltid varit i behov av textsamlingar och redan under första hälften av 1900-talet gjordes översikter av ords frekvens och dess förhållande till ordens status – jfr Zipfs lag som formulerades på 1930-talet. Boken är indelad i nio kapitel och avslutas med trettio sidor av listor, förkortningar, och speciellt viktiga litteraturhänvisningar och index över betydelsefulla personer och ämnen som behandlas i rapporten. De individuella kapitlen tar sig i tur och ordning an de faktorer som påverkar en innovation – i enlighet med ett flödesschema på s. 13. Kapitel 2 ger en översikt av utvecklingen på den internationella arenan. Även om Busa, Quemada och Juilland tidigt skapade korpusar över olika romanska språk, är det Francis & Kučera, som i medlet av 1960-talet skapade Brown-korpusen över amerikansk engelska, som kom att framstå som de verkliga pionjerna. Den korta översikten av den internationella scenen i kapitel 2 är mycket informativ, även om den endast tar fasta på huvudströmningarna – själv saknar jag t.ex. Charles Osgoods viktiga jämförande korpusar om ords affektiva betydelser. Kapitlen 3 och 4 granskar de institutionella och disciplinära förhållandena i Sverige – speciellt kapitel 4 är ett gediget uppslagsverk över de ämnen, professorer och lärare vid de största universiteten som kom att påverka korpuslingvistikens frammarsch. Kapitel 5 ger vetenskapspersonliga porträtt av första generationens pionjärer (och deras samarbetsparter) inom korpuslingvistik i Sverige: Sture Allén, Jan Svartvik, Inger Rosengren och Gunnel Engwall. De följande två kapitlen synar den vidare utvecklingen av korpuslingvistik (andra generationens forskare i Sverige) i relation till data med skriftligt material (kapitel 6: Lars Borin och Merja Kytö), respektive talade data (kapitel 7: Åke Viberg och Jens Allwood). Författarna jämför i kapitel 8 utvecklingen i Sverige med vad som ägde rum internationellt, bl.a. genom en rad bibliometrisk analys av publikationer under åren 1970–2010. Den här analysen visar att de som var intresserade av korpuslingvistiska data i Sverige

kan indelas i två grupper: de som samlade in material och byggde upp korpusar (främst forskare inom de olika språkämnen) och de som fokuserade på att främst använda korpusar (företrädesvis forskare inom psykologi och kognitionsvetenskap). Kapitel 8 tar också upp de organisationer och föreningar som kom att bildas för korpuslingvistisk forskning – både i USA och i Europa; även en översikt av de viktigaste tidskrifterna ges. Författarna ger också (s. 90) sitt förslag på vilka steg ett innovativt vetenskapligt fält går igenom när det utvecklas och etableras. Kapitel 9 sammanfattar rapporten och konstaterar att forskningsfältet blivit allt mer organiserat under årens lopp, men att det endast är Jan Svartvik bland svenskarna som internationellt sett tar plats bland de som mest hänvisas till. Författarna avslutar med att påpeka att forskningen inom korpuslingvistik är ett ytterligare exempel på att även om korpuslingvistik kan betraktas som grundforskning, kan sådan forskning i slutändan ha oväntade praktiska tillämpningar – i det här fallet inom modern informationsteknologi, t.ex. i smarttelefoner. J.-O.Ö.

*Fornsvenska legendariet utgivet av Per-Axel Wiktorsson I–IV, 106 + 604 + 663 + 358 s., Skara 2020. (Svenska Fornskriftsällskapet. Serie 1. Svenska skrifter 102; Skara Stiftshistoriska Sällskaps skriftserie 100.) ISBN 978-91-979881-6-2; ISSN 0347-5026.* Bakgrunden till Fornsvenska legendariet finner vi i det latinska arbetet *Legenda Aurea*, sammanställt av Jacobus de Voragine. Exakt när den fornsvenska samlingen tillkom vet man inte, men det bör ha varit någon gång mellan 1272 och 1307. Troligen var den som satte samman legendariet dominikan, och man har sökt dialektbestämma författaren (kompilatorn). Mycket pekar mot Småland. Fornsvenska legendariet är en rik samling, med en ramberättelse om Romarrikets och den romerska kyrkans historia. Här kan man sålunda läsa uppbyggliga berättelser om Maria, Johannes döparen, lärjungar och evangelister, en rad kejsare, påvar och helgon samt ett antal mirakler som är kopplade till helgonen. Här finns exempelvis läsvärda avsnitt om Sju sovare och Elva tusen jungfrur, och, intressant nog, också om en rad nordiska helgon: Sankt Sigfrid, Sankt Olav, Sankt Magnus och Sankt Erik. Fornsvenska legendariet utgavs första gången av George Stephens 1847–74, även den gången av Svenska Fornskriftsällskapet. Denna utgåva hade sina förtjänster men svarade inte upp mot kraven på en filologisk utgivning, varför Valter Jansson i samma serie 1938 åter utgav ett första häfte – utgörande ca en åttondedel – av Fornsvenska legendariet. När Wiktorsson i början av 2000-talet uppordnade Fornskriftsällskapets

arkiv, påträffade han fortsättningen av Janssons arbete och tänkte sig först slutföra utgivningsarbetet. Dock visade det sig inte vara möjligt att den vägen föra en nyutgåva i hamn på det sätt som Wiktorsson önskade: exempelvis anger Jansson i sin utgåva inte sid- och radskiften efter handskriften, han moderniserar interpunktionen i den fornsvenska texten och fäster inte lika stor vikt vid texten i handskriften Cod. Holm. A3, "Vår Herres Pino bok", som han gör vid texten i andra handskrifter, något som Wiktorsson önskade komma till rätta med. I inledningen beskriver Wiktorsson noggrant de olika handskrifterna till Fornsvenska legendariet som finns. Den äldsta bevarade handskriften Cod. Holm. A34, "Codex Bureanus", läggs så långt det är möjligt till grund för denna utgivning, medan övriga handskrifter kompletterar huvudhandskriften. Det filologiska arbetet i denna nya utgåva förefaller vara ytterligt välgjort. Gentemot Janssons utgivningsprinciper har bruket av stor bokstav här följts i enlighet med handskrifterna, alldeles som beträffande interpunktionen (se ovan). Radslut markeras dessutom, alldeles som sid- och spaltslut. Till textutgåvan har utgivaren lagt en översättning till nutidsvenska. Person- och ortregister har dessutom utarbetats, där uppslagsformerna är de som möter i översättningen. Wiktorsson har som bekant bakom sig storverket *Skrivare i det medeltida Sverige* (2015) och har dessutom bl.a. utgivit *Skrivare i det medeltida Skara stift* (2006) och *Västgötalagen* (2011). Till dessa betydelsefulla verk kan han nu foga denna utomordentliga utgåva. Per-Axel Wiktorsson och utgivarna – Skara Stiftshistoriska sällskap och Svenska Fornskriftsällskapet – är att gratulera till slutförandet av denna utgivning.

L.-E.E.

*Heliga Birgittas texter på fornsvenska. Birgittas Uppenbarelser. Bok 4, utg. av Roger Andersson, 391 s., Stockholm 2018 (Sällskapet Runica et Mediaevalia). (Sällskapet Runica et Mediaevalia. Editiones 12.) ISBN 978-91-88568-74-8.* Målet med det av Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond stödda infrastrukturprojektet "Digitala Birgitta. Att tillgängliggöra heliga Birgittas fornsvenska texter" är att på nätet tillgängliggöra samtliga aktuella textbärare i högupplösta färgbilder, att transkribera samtliga textvittnen diplomatariskt samt att på etablerad vetenskaplig basis utarbeta en "kritiskt jämförande och syntetisk edition av textverken". Detta sistnämnda sker både i bokform och genom en nätversion som återfinns i Litteraturbanken. För textetableringen och utgåvan svarar såsom tidigare Roger Andersson. Vi har tidigare i krönikan lyft fram de tre första volymerna i serien (ANF 130, s. 198–199; ANF 132, s. 219–220), nu skall

vi uppmärksamma den fjärde. Denna bok är den längsta av revelationernas åtta. I den latinska versionen finns 144 kapitel, i den fornsvenska 146. Här får man tydligare än i tidigare volymer del av Birgittas syn på den inhemska politiken. Roger Andersson anställer i inledningen till utgåvan en pilotundersökning av textens tillkomsthistoria. Vissa indikationer föreligger vad gäller vilket latinskt textunderlag den fornsvenska översättningen grundar sig på; det finns enligt Andersson (s. 14) faktorer som pekar mot en handskrift vid Österreichische Nationalbibliothek (MS. 3960), men mer än indikationer är det ännu så länge inte. Andersson lyfter fram vissa tendenser i den fornsvenska bearbetningen i denna bok. Man iakttar exempelvis att den fornsvenska texten innehåller en mindre del av förlagans tilläggsmaterial (*addiciones et declaraciones*). Kap. 16 handlar t.ex. om en fogde från Östergötland som rest till Rom, men denna historiska kontext saknas i översättningen. I det uteslutna tillägget till kap. 71 får man veta att texten egentligen handlar om Birgittas dotter Cecilia, men det kan man alltså inte läsa något om i den svenska översättningen. Det är helt uppenbart att man i översättningen betonat det uppbyggliga på bekostnad av det historiska. På sina ställen förtunnas innehållet i den fornsvenska översättningen. Detta kan exemplifieras med kap. 33 där ett brev med konkreta detaljer förvandlats till "en allmänt uppbygglig men rätt ointressant text" (s. 129). Så är fallet på flera ställen. För handskrifterna lämnas inledningsvis en redogörelse, och vilka utgivningsprinciperna är redovisas i detalj. Andersson nämner dessutom tidigare utgåvor och översättningar. En läsning av texten ger rikt utbyte. Drastisk är exempelvis beskrivningen i kap. 7 om Niccolò Acciaiuolo vid den brinnande ugnen som handlar om en vred "blåman" (lat. *Ethiops*) och en beväpnad riddare som disputerar om en själs öde inför domaren. Den plågade själen visas för Birgitta vid en brinnande ugn, och en makaber helvetesvision förmedlas, där det bl.a. står så här: "[m]unnen är öppen, tungan utdragen genom näsborrarna och tänderna är som järnspikar fästa vid gommen. Armarna räcker ända ned till fötterna. Båda händerna håller och sammanpressar fett som liknar tjära. Skinnet över kroppen är som ett linnekläde indränkt med manlig sperma". Kap. 131 handlar om "den misslyckade skulpturen", där det heter så här: "Kristus är som en skulptör som tillverkar en vacker bild av lera och tänker sig att förgylla den. Senare upptäcker han att skulpturen har skadats av vätska, munnen är förvrängd och liknar nu en hunds käft, öronen hänger ned, ögonen har vänts ut och in, ansiktet och kinderna är insjunkna. Mästaren säger till belåtet att det inte längre förtjänar att prydas med guld. Han slår sönder det och

tillverkar och förgyller i stället ett annat”. Texten är som synes byggd kring en välfunnen liknelse och har ansetts syfta på Magnus Eriksson. I kap. 141, den s.k. Upprorsrevelationen, manar Birgitta till uppror just mot konung Magnus. Denna senare text är även bevarad som en av de s.k. Birgittautograferna. Birgitta visar sig i texterna i Bok 4 vara en skarp-synt iakttagare och framställningen blir som vi ser ibland mycket drastisk. Utgivningen av dessa medeltidstexter går framåt, och det är med förväntan man ser fram emot de återstående banden. L.-E.E.

*Adrian Sangfeldt, Syntaktiska strukturer i tiden, OV- och bisatsledföljd i svenskans historia, 332 s., Uppsala 2019 (Uppsala universitet). (Acta universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Upsaliensia 20.) ISBN 978-91-513-0792-3; ISSN 0081-6809.* Denna doktorsavhandling behandlar ett flertal frågor inom äldre svensk morfosyntax, men framför allt ledföljden mellan verb och objekt, hjälpverb och huvudverb samt bisatsledföljden. Avhandlingen som utgår från den generativa grammatiken som teoretisk ram presenterar såväl teoretiska som empiriska utgångspunkter. Den innehåller ett relativt omfattande kapitel med återblick på stora förändringar (med relevans för avhandlingen) i de germanska språken, såväl som specifika undersökningar av OV-ledföljd och bisatsledföljd i äldre svenska. Avhandlingens syften är sedan att undersöka OV-ledföljd och relaterade ledföljder på olika sätt. Förf. vill både etablera ledföljden för olika perioder, klargöra hur bruket har förändrats över tid, frilägga orsakande faktorer samt ge en syntaktisk analys av OV-ledföljd och relaterade ledföljder. Med relaterade ledföljder avses i första hand andra ledföljder mellan huvud och komplement i verbfraser (hjälpverb-huvudverb, kopula-predikativ och verb-prepositionsfras (objektadverbial)) samt bisatsledföljden, vilken avslöjar verbflyttning som kan maskera skillnaden mellan OV och VO under vissa förutsättningar (när bisatsen har finit huvudverb). I kapitel fyra går förf. igenom de texter som ingår i korpusen, vilken består av 22 fornsvenska och 21 nysvenska texter och täcker perioden från 1220–1760. Korpusen tar i princip med texter som tidigare använts i svenska studier av de aktuella fenomenen, men den innehåller också en hel del texter som sällan eller aldrig tidigare har excerperats i dessa sammanhang, särskilt för nysvenska. I kapitel 5 preciseras (på ett föredömligt sätt) excerperingsprinciper för de olika ledföljder som studeras. Förf. studerar också en rad oberoende variabler. Här studeras bl.a. samband som framkommit i tidigare forskning eller som av teoretiska

skäl behöver undersökas. Studien bottnar väl i tidigare forskning, och praktiskt taget alla fält inom den tidigare syntaxforskningen av satsens ledföljd måste förf. förhålla sig till. Tidigare forskning har främst behandlat skillnader mellan ledföljder i huvudsatser och bisatser (inklusive kilkonstruktionen), ledföljden i verbfrasen, samt subjektstvånget och verbkongruensen. Sangfeldt måste alltså förhålla sig till alla dessa aspekter av empirin, samtidigt som han förhåller sig till teoretiska diskussioner om de relevanta fenomenen. Avhandlingen avkastar rikligt med resultat. Här finns undersökningar som bekräftar äldre undersökningar med ett större material, t.ex. om att objektets form med artiklar och andra attribut är korrelerat med objektets placering. Förenklat uttryckt står led med artiklar alltid efter verbet från 1400-talet och framåt, medan objekt med pronominella eller inga determinerare ofta står före. I andra avseenden kan avhandlingen precisera tidigare påståenden, och i flera viktiga fall ger avhandlingen resultat för kategorier som tidigare inte undersökts, t.ex. för komplement som predikativer och för prepositionsfraser. Generellt sett kan förf. visa på hur huvudfinala strukturer förändras över tid och hur de huvudfinala strukturerna (OV, predikativ-kopula, bunden prepositionsfras-verb samt huvudverb-hjälpverb) utvecklas över tid och att alla försvinner mot slutet av undersökningsperioden, dvs. under 1700-talet. Samtidigt kan också vissa skillnader blottläggas och preciseras. Vad gäller bisatsledföljden menar förf. att man måste öppna för att verbflyttning till I, dvs. den flyttning som ger bisatser den gamla svenska ledföljden med finit verb-negation (i motsats till den nutida BIFF-regelns ordföljd), inte har varit helt obligatorisk i äldre fornsvenska, vilket delvis bygger på att verbsist-satser (satser med tysk bisatsledföljd) har varit en del av den inre grammatiken (och inte bara ett skriftspråkligt manér, som många har menat). Avhandlingen innehåller också en diskussion om analysen av de strukturer som behandlas. Förf. menar att förslaget om så kallade T3-språk är det mest lovande. I detta skiljer man på rena OV-språk, rena VO-språk, och typ 3-språk (T3-språk). I denna senare (blandade) typ har huvuden (t.ex. verb) möjlighet att styra åt båda hållen. Motiveringen för denna mera tillåtande språktyp är framför allt empirisk. Några ledföljdstyper, t.ex. när objekten återfinns på ömse sidor om verbet (OVO), är helt enkel mycket svåra att generera i renodlade OV eller VO-grammatiker. Ibland är data inte redovisade så att man fullt ut kan jämföra förf.:s resultat med tidigare undersökningar, och man kan nog inte heller säga att undersökningen är

uttömmande (så som det faktiskt står i baksidestexten), men det begär nog heller ingen. Studien är omfattande och ger många svar på olika sorters frågor, bekräftande, ifrågasättande och hypotesprövande. Det är ett gott hantverk, där andras och egna empiriska data och teoretiska prediktioner testas på ett initierat och välavvägt sätt. L.-O.D.

*Arsenii Vetushko-Kalevich, Compilation and Translation. Johannes Widekindi and the Origins of his Work on a Swedish-Russian War, 219 s., Lund 2019 (Lund university). (Studia Graeca et Latina Lundensia 26.) ISBN 978-91-88899-69-9; ISSN 1100-7931.* Denna doktorsavhandling (i ämnet latin) behandlar två texter av Johannes Widekindi, en skriven på äldre nysvenska, tryckt 1671 och en på nylatin, tryckt 1672. De är klart mycket lika varandra och behandlar rysk-svensk krigshistoria i början av 1600-talet, men de är inte identiska, och avhandlingen syftar till att rekonstruera Widekindis arbetsprocess och relationen mellan de två textversionerna. Widekindis tryckta text är ett omfattande arbete som upptar 947 sidor i den svenska versionen och 436 i den latinska; de två sista kapitlen är starkt förkortade i den latinska versionen. I jakten på Widekindis arbetsprocess används både yttre och inre bevisning. Det rör sig således såväl om brevväxling mellan Widekindi och (främst) M.G. de la Gardie som om undersökning av verkets källor, där behandlingen i den svenska och den latinska texten jämförs – i första hand för att etablera deras inbördes relation, snarare än att försöka återskapa något slags arketyp. Avhandlingen avkastar ett flertal resultat. Först kan de primära källorna för verket (liksom en hel mängd smärre källor) identifieras. Den undersökta brevväxlingen med de la Gardie ger vid handen att Widekindi har skrivit texten först på latin, och att den sedan översatts till svenska, dels av honom själv, dels av andra personer – ett påstående som verifieras i avhandlingen. Förf. undersöker några språkliga drag i texten (exempelvis vilken negation som används och behandlingen av prepositioners variantformer). Detta gör att han utpekar de två första kapitlen som avvikande. I dessa är t.ex. negationen *inthe*t i majoritet (mot *icke* och den mindre frekventa *ey*), medan det i resten av boken är tvärt om. I avhandlingens kapitel 5 behandlas just texten som tvåspråkig; både språkliga och litterära aspekter behandlas. Boken avslutas med ett personnamnsregister, en tematiskt uppdelad bibliografi över Widekindis skrifter (totalt 73 – inklusive ett dussintal förkomna skrifter), en översikt över källor till enskilda ställen i texten, samt rättelser till den latinska texten,

vilka är resultatet av jämförelser med den svenska texten och källmaterialet. Avhandlingen har flera förtjänster och erbjuder intressant stoff för såväl latinister, historiker och nordister, som filologer och översättningsforskare. L.-O.D.

\*

*Kåre Hoel, Bustadnavn i Østfold 18. Trøgstad, utgitt av Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo ved Tom Schmidt, 515 s. + karta i slutet, Oslo 2019 (Novus Forlag). ISBN 978-82-7099-923-1.* Raskt går utgivningen av detta storverk på namnforskningens område vidare. Som sagts i flera tidigare krönikor i ANF återfinns här tolkningarna i *Norske Gaardnavne* (NG), Kåre Hoels behandling av områdets ortnamn samt redaktörens – i detta band Tom Schmidts – namnutredningar utan att dessa bakas ihop med varandra. Typografiskt ser man vilken författare som avfattat de olika delarna. Det påpekas inledningsvis (s. 17) att utgivarens kommentarer ibland kan föregå Hoels; "[d]ette gjelder særlig der utgiveren har ønsket å supplere Ryghs kommentar, f.eks. med opplysninger til sammenlikningsmaterialet. Bare på denne måten ytes det full rettferdighet overfor både Rygh og Hoel". Det är alldeles utmärkt att utgivaren väljer att göra på detta sätt. Det är namnen i Trøgstad herred i Østfold som här är föremål för utredning. Hur namnet *Trøgstad*, som även är ett sockennamn, skall förklaras är inte helt klart. I anslutning till *truge* 'snöska' har man tänkt sig ett tillnamn med betydelsen 'en som går med snöskor', men särskilt säkert är detta inte. Kanske skall man istället tänka sig en förklaring av tillnamnet i anslutning till *þrúga* 'hota', alltså ett tillnamn i betydelsen 'slagskämpe' el. dyl. Intressant är diskussionen rörande *Skrene* (s. 25 f.), där Hoel tänker sig en tolkning i anslutning till *skerinn* 'dålig', ofruktbar', men utgivaren öppnar även för en tolkning till ordet *skrede* 'jordskred', en förklaring som även sakligt kan underbyggas. *Ruken* (s. 37) kan tänkas härledas ur ett fornspråkligt *brjúkr* (jfr *braukr* 'stakk', "kegleformig Stabel eller Dyng"), med syftning på "den stakkformete høyden gården ligger under". Gammal är bestämmningsleden i *Strønes* (s. 116 ff.), om det nu är en parallell till namnen *Strø* och *Strö* i Danmark och Sverige, bildade till ett ord besläktat med *ström*. Namnet *Mønstret* (s. 119) ses som en bildning till *munnr*, *muðr*, i ortnamn använt som namn på "en trang fjord, eller ei vik som likesom danner en åpning eller munning, et mynne" (detta efter Per Hovda). Ett *Dillevik* (s. 185 ff.) kunde enligt Hoel diskuteras i ljuset av

ett verb *dille*, använt om rörelse hit och dit. Men troligare är väl ändå, som utgivaren framhåller, att namnet innehåller växtbenämningen *dylla* (*Sonchus arvensis*), använt om en växt som finns vid stränder. Ett namn *Kallak* (s. 177 f.) härleds i anslutning till *kaldr* 'kall' och *ákr* (*aker*) 'åker', alltså 'den kalde (dvs. sure) åkeren'. Det är då säkert ett nedsättande namn. Ett intressant namnpar är *Pella* (s. 280), väl till norrönt *kapella*, och *Venta* (s. 288 f.), kanhända till norrönt *konventa* eller *próventa*, rimligen väl avseende egendomar med något slags kyrklig anknytning. Ett relativt sett yngre namn är *Roligheta* (s. 73 f.). *Fuglesangen* (s. 277 f.) är närmast ett vandringsnamn, upptaget efter tyska *Vogelsang*, och *Sorgenfri* (s. 313) går tillbaka på tyska *Sorgenfrei* (jfr franska *Sanssouci*). Ett uppkallelsenamn är *Bernhus* (s. 98), efter *Bergenhus* (*Fästning*), och i *Trandum* (s. 276 f.) rör det sig sannolikt om en uppkallelse efter *Trondheim*. *Vittenberg* (s. 103) kunde vara ett uppkallelsenamn efter den tyska staden Wittenberg eller "så kan et berg med lyse, hvitaktige flekker eller årer ha inspirert navngiverne". Även om denna senare tolkning träffar av det som åsyftades rent topografiskt när namnet gavs, har säkert det tyska stadsnamnet varit ett stöd i namnbildningen. Jfr här vad som sägs om *Lybekk* (s. 152), där "[b]eliggenhet ved en bekk synes i de fleste tilfeller å være en forutsetning for oppkalling etter *Lübeck*". På en hel del ställen möter utredningar av terrängords betydelser. Elementet *slor* 'smal og fuktig slette nær vann' aktualiseras i flera namn. Betydelsen av *hvammr* 'liten dal', 'senkning eller botn, omgitt av høyder rundt omkring', tas också upp (s. 312 f.) och dryftas med utgångspunkt från det som Jørn Sandnes skrivit om elementets användning i ortnamn. Lätt är det inte att avgöra hur ett *\*Skin(h)eimr* (s. 327 ff.) betydelsemässigt egentligen skall betraktas. Här har jag dock svårt att se hur man skulle kunna komma längre i tolkningen än utgivaren gör. Bestämningsleden i *Båstad* (s. 342 ff.) är inte helt enkel att tolka; kanske kan det vara ett ursprungligt *\*Boðstaðir*, *\*Boðsstaðir* till *boð* 'budskap', 'tilbud', 'gjestebud', varvid namnet kunde jämföras med namn bildade till *gille*. I ett *Grevla* (s. 140) tas i tolkningen fasta på det Rygh skriver, ett vattendragsnamn till *gruvla* 'rota, gräva'. Konkret skriver Hoel om att bestämningsleden förklaras "av et langt, bratt og dypt dalsøkk, som er blitt gravd ut av en bekk". I förbindelse med namnet *Gylta* (s. 197 f.) diskuteras om *gylta* 'sugga' här kan ha använts vid bildningen av ett namn på en bergsrygg. Jag hade gärna sett detta ytterligare utvecklat från utgivarens sida. I samband med *Hundstorp* (s. 235 ff.) diskuteras olika möjligheter att tolka bestämningsleden. Riktigt avrundad känns inte utredningen. Dunkelt förblir namnet

*Kjesegg* (s. 51 f.), där bestämningsleden sagts svara mot *\*kæsir* 'ostlöpe', kanske efter någon växt. En alternativ tolkning framställs också – till ett tillnamn –, men inte heller den känns så övertygande. Man får betrakta namnet som oförklarat. Oklart förblir också *Sluppen* (s. 260 f.), trots att olika alternativ här lyfts fram. I slutet av volymen finns avsnitt om försvunna namn, äldre "bygde- og grendenavn" samt ett omfattande avsnitt om topografiska ord (s. 365–435). Flera register finns också i slutet: ett tar upp häradets ortnamn, ett annat ortnamn utanför Trøgstad, ett ytterligare annat de appellativ som möter i framställningen och dessutom finns register över person- och tillnamn. En instickslista över häradet finner man i slutet av boken. Det rör sig i föreliggande volym, som vanligt, om högst förtjänstfulla, språkligt och inte minst sakligt väl underbyggda namntolkningar. Man ser fram mot den dag då bebyggelsenamnen i samtliga tjugotvå hänader i Østfold föreligger utgivna. L.-E.E.



